

A FEKETE SEREG PUSZTULÁSA.

AMBUCUS értesülése szerint,¹ három dolgot kötött hívei lelkére a haldokló Mátyás király: fiát válasszák utódjául, távolítsák el Beatrixot s ne hanyagolják el fekete seregét. Semmiféle más adat nem támogatja ezt a tudósítást, valószínűleg költött dolog is az egész,² de bizonyos, hogy ma sem lehetne tömörebben összefoglalni, mit kellett volna Magyarországnak tennie, hogy a bekövetkező züllést elkerülje. A külső tények azonban ritkán czáfolnak rá a cselekvők lelki világára s az akkori magyar intéző köröktől mi sem állott távolabb, mint bármiben is megfelelkezni a maguk önző érdekeiről, a hármass feladat végrehajtása pedig ezt követelte volna, mert a Mátyás-féle kormányrendszer fenntartását jelentette. Soha Magyarország történetében,

¹ Ranzanus kiadásának appendixében (Viennæ 1553. 65b. oldal).

² Közvetlenül a szomorú esemény után Corvin János könnyezve kérte Beatrix támogatását s a jelenlevő urak hűséget fogadtak mindkettőjüknek.

nem mutatkozott olyan világosan, mennyire képes hátráltatni egy ember a hanyatlás megkezdődését, mint Mátyás korában. Halála után feltarthatlanul indult meg a nemzet azon az úton, mely egyenesen Mohácshoz vezetett.¹

Király és népe között, kultura dolgában, hatalmas úr taton-gott. Csak hosszú idők, komoly, czéltudatos munkája lett volna képest ezt áthidalni. Elhalván a király, azonnal elveszett Magyarország dicsősége is, sorra semmivé lesznek Mátyás alkotásai, tönkremegy a legkedvesebb is: a fekete sereg. Összesen két évvel élte túl urát s ez a két év is csak haladék, mit a viszonyok kényszerítő szükségessége idézett elő. Ha minden rázkódás nélkül mehet végbe a királyválasztás, bizonyára nem érte volna meg Ulászló koronázását sem.

Részint Ausztria váraiban volt elhelyezve, részint győzelmes hadjárat után Sziléziában állott a király halálakor a sok diadalmas napot látott legio. A várórségek nem mozdulhattak, a sziléziai sereg ellenben, nem lévén hihető, hogy a tartományban hamarosan dolga akad, a gyászhirre azonnal megindult Magyarország felé. Lassan haladtak. A nép dühe bennök látva a nyomasztó terhek főokát, uruk és pártfogójuk elhalván, féktelenül fordult ellenük.² De más valami még inkább hátráltatta hazakerkezésüket. Nem lévén rendezve a trónöröklés ügye, kétségtelen volt, hogy igen megszaporodnak annak esélyei a trón elfoglalását illetőleg, ki meg tudja nyerni Mátyás állandó seregét. S meg is volt az igyekezet minden részen. Miksa minden követ megmozgatott, hogy megszerezze támogatásukat,³ Corvin kevésbbé

¹ . . . ostenderunt (t. i. a magyarok) se potius a rege vires, animos et concilia, quam regem hæc ab eis habuisse. Una cum ipso decus, fortitudo nomenque Pannonicum concidissa visum est. Bonfini (1771-diki B. I. Károly András-féle kiadás) 671. oldal.

² Da Koeniges Matthias Tod ausbrach, eilete aus Schlesien in Ungarn das räuberische Schwarze Heer, ward aber mehrentheils von den Bürgern in den Städten, von den Bauern auf dem Lande erschlagen; Auch die Hauptleute, so zum Kriege und zur Plackerei gedienet, aus dem Lande gejaget. Nicolaus Pol: Jahrbücher der Stadt Breslau. (Kiadta Büsching 1815-ben. II. kötet 147. old.)

³ A legrégibb, zsoldbavételt illető meghatalmazásának kelte, melyet ismerék, május 12. (Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Maximilian.) De kétségtelen, hogy a kísérletek szinte azonnal Mátyás halála után megkezdődtek.

buzgólkodott. Ő úgy látszik, bizott atyja emlékének varázsában, ki élete vége felé mindent megtett, hogy fia számára biztosítsa koronájával együtt a fekete sereget is.¹ De azért Bonfini szerint ő sem maradt tétlen.² Ezekben az alkudozásokban kell főként keresnünk annak, hogy a sietség kényelmes haladássá vedlett át, sőt mielőtt átlépnék a magyar határt, megállottak Morvaországban, bevárandók az események kifejlődését.

Sem Miksa, sem Corvin megbizottjai nem értek célzt, a váradi püspök szerencsésebb volt. Miután az országtanács megbizásából Szapolyaival értekezett Bécsben, ennek tanácsára hazatérése előtt felkereste a fekete sereg táborát s 100,000 arannyal az ország nevében szolgálatba fogadta őket.³ Nagy pénz volt ez akkor, mégis valahogy összeszedték,⁴ persze gondjuk volt később megigértetni Ulászlóval az összeg visszatérítését.⁵ Mindenki tisztában volt vele, mit jelent ez, hiszen a váradi püspök egyik legtevékenyebb híve volt Ulászlónak, a Budán tartózkodó s uruk megválasztását sürgető idegen követek leginkább.⁶ Corvinra egyenesen halálos csapás volt a sereg elvesztése, ő, ha élükre állhat, akár erőszakkal megszerezheti a trónt.⁷

Azokban Ulászló pártja volt a legerősebb, az ő érdekeinek szolgálatába szegődött a fekete sereg is. De egyuttal nagy változáson ment át. Elvesztette t. i. eddig szigorúan *királyi* jellegét. Vak eszköz volt Mátyás kezében, most «regni nomine» nye-

¹ Krones: Geschichte Österreichs II. 483. old.

² 682. oldal.

³ Bonfini: 682. old.

⁴ Item Dominationes vestrae reverendissimae et magnifica postea nostra supplicarunt maiestati quod pro statu serenissimi regis mariti nostri et nostro, vellemus aliquam pecuniae quantitatem dare pro solutione facienda Bohemis militiens, et nos dare fecimus duodecim milia florenos domino Johanni Waradiensi, quas pecunias nostras Waradiensis nomine suscepit dominus Valentinus Farkas, nunc episcopus Waradiensis. — Beatrix óhajára 1492 márczius 24-dikén Ó-Budán készült közjegyzői iratban. Muzeumi törzslevéltár. Hasonmását közli a Nemzeti Muzeum 1911-diki jelentése.

⁵ A választási capitulatio 18. pontjában. Katona: Hist. Critica XVII. 53—54. old.

⁶ Bonfini: 685.

⁷ Bonfini: 683. old.

rik meg s lényeges változás a koronázás után sincsen, mint egy alább közzétett 1492. emlék mondja: «aput regem ac dominos praelatos et barones regni Hungarie» teljesítettek szolgálatot.

Az ausztriai őrségeknak hamarosan akadt dolguk. Miksa, miután látta, hogy szép szerével nem képes a koronát megszerezni, fegyverhez nyúlt s benyomult atyja elvesztett tartományaiba. A nép mindenütt örömmel fogadta s a magyar csapatok és a fekete sereg egymástól elszigetelt különítményei, támasz híján, alig tehettek ellene valamit. Mégis, különösen az ernsthofeni Tettauer-féle sánczok megvívása sok áldozatot kívánt¹ s nagyon el is huzódott. A derék Varjas István szívósan védekezett, a tábor még október 4-dikén is állt, mikor Miksa átlépte a magyar határt.² A magyar fővezér, Szapolyai István eljárása merőben menthetetlen. Szinte kardcsapás nélkül mondott le Ausztriáról, pedig nemcsak az ostrom alá fogott várakat segíthette volna meg, hanem módjában volt nyílt ütközetben is megmérkőzni Miksával. Olyan sereget vont ugyanis magához, látva a lakosság ellenséges hangulatát, melylyel minden körülmények között szembezállhatott volna ellenfele landsknechtjeivel.

Hogy csak a legkiválóbbakat, Palackyt³ s Hubert⁴ említsük, de mások szerint is, a fekete sereg Sziléziából kivonult (nagyobb) része egészen az 1490. év végéig tétlenül állott morva földön, azaz Miksa osztrák hódításait nem igyekezett megakadályozni. Az egykorú jelentések s levelek ezt az állítást teljesen megczáfolják. Lépten-nyomon olvasunk ezekben hat-, majd hétezer, szekérvárral ellátott, Sziléziából jött zsoldosról, kik meg akarták kísérelni Bécs-Ujhely felmentését,⁵ s csak szeptemberben szorul-

¹ Lichnowsky: Geschichte des Hauses Habsburg VIII. 1429. regesta.

² Kápolnai: Magyar sánczok Felső-Ausztriában. Hadt. Közl. 1888. 28—31. old.

³ Geschichte von Böhmen V. 1. 346. old.

⁴ Ausztria története (ford. Baróti Lajos) III. 181.

⁵ ... die soldner aus der Slesy mit der wagenpurg, so der Kunig von Beheim bestellet hat, farn zu Altenburg vber die Tunaw vnd vermainen das sloss in der Newenstat zu retten. die sind (VI. m) mann stark zu ross vnd fuess. Waldauf Flórián jelentése. Kraus: Maximilians Beziehungen zu Siegmund. 31. old. -- Die sechs tawsend soldner mit der wagenpurg aus der Slesy ligen zwischen der Tunaw vnd Karnewmburg, und haben sich da-

tak Ausztria északi, dunáninneni részeibe.¹ Kik lehettek ezek a zsoldosok? Egy 1492 január 28-án kelt oklevél eldönti a kérdést, mert világosan megmondja, visszaidézve az 1490-diki eseményeket (pontosabban, eme zsoldosok Bécs felé vonulását), hogy ezeket most t. i. 1492-ben fekete seregnek hívják.² Szapolyainak tehát volt jó katonája, úgy látszik, pénze is,³ mégis feláldozta Ausztriát s hazamenekült, hogy a lengyel támadásnak közvetlenül kitett birtokait megmentse.⁴ Semmi sem jellemzi jobban az akkori állapotokat, mint a szomorú tény, hogy örökös gyalázat helyett még jutalmat kapott «költségei és szolgálatai» fejében.⁵

A vezér nélkül maradt sereg természetesen nem léphetett fel a Mátyás alatt megszokott imponáló erővel. Harczmodora kapkodóvá vált, ide-odavonulással vesztegette idejét s fájdalom, Miksának folytonos édesgetései,⁶ hagynák ott Ulászlót, szintén

selbst vergraben vnd gesterkht auf sibentausent mann starkh zu ross vnd fuess, alles genebts kriegsvolcks vnd dinstlewt. Miksa levele Zsigmond főherczeghez. Firnhaber: Beiträge zur Geschichte Ungerus. 37. oldal.

¹ Waldauf Florián jelentése: Kraus i. m. 33. old.

² . . . beizeitn graf Steffans von Zápolien, da er nach weilend Kunig Mathias von Hungern tod und abgang noch haubtman zu Wienn gewesen und *des gemeltn Königs dinstleut aus der Slesy, so man nun das swarcz heer haisst*, oberhalb grossen Enczerstorf gelegen sein, gen Wienn zogen und komen sein . . . Quellen zur Geschichte der Stadt Wien. (Uhlirz) II. Abtheilung. III. Band. 5436. szám. 423—24. oldal.

A dolog magyarázata az, hogy a «fekete sereg» elnevezés 1490-ban vagy ismeretlen, vagy még nem általános. Az egykorú írók Mátyás életében tudomásom szerint sohasem nevezik állandó zsoldoshadát fekete seregnek. Annál sürűbben fordul a név elő 1490 után. Különösen feltűnő ez Bonfininél.

³ Wagner: Diplomatarium Comitatus Sarosiensis 139—40.

⁴ Tubero: Commentarii de temporibus suis. Schwandtner II. 155.

⁵ Dl. 19691.

⁶ III. Frigyes és Miksa a fekete sereg szolgálatukba vételét illető, két hívük számára kiadott megbízólevelét közli. Firnhaber i. m. 30—31. old. Ezek meg is kíséreltek minden lehetőt. . . «serenissimus rex peciit a nostra maiestate, ut de aliqua summa pecuniarum subveniremus ad solvendum, militibus Bohemis, ne illi ad stipendia regis Romanorum se inferrent, quos iam sollicitabant cum prompta pecunia oratores dieti regis Romanorum,» olvassuk az említett közjegyzői oklevélben.

nem maradtak hatás nélkül; egy kis rész, úgy látszik, el is pártolt.¹ A hazuról jövő hírek meg épen nem voltak alkalmasak a harci kedv fokozására. Miksa híveinek száma egyre szaporodott, még a legbefolyásosabbak sem tudhatták, nem ő lesz-e a király. Állítólag Szapolyai is ingadozott.² Nem kell tehát csodálkoznunk a zsoldosok várakozó magatartásán, mit várjunk az egyszerű, nem is magyar harczostól, mikor új uruk szolgálatában a főemberektől sem tellett becsületes erőfeszítés.³ De még így is többet használtak a magyar ügynek, mint a nagyhatalmú kormányzó, Szapolyai István.

Ritkán volt Magyarország külsőleg is oly sanyarú helyzetben, mint az 1490. év utolsó negyedében. Ellenséges sereg kettő is tanyázott az ország területén, Mátyás hódításai elvesztek. A fekete sereg szeptember közepe óta a Dunától északra szinte tétlenül várta, mi fog történni, s Miksa napról-napra fogadta a hozzáálló magyar urak hódolatát. Ilyen körülmények között szánta rá magát Ulászló, hogy szinteg fenntartja a Beatrixnak tett házassági ígéretet,⁴ s hogy személyesen lép érintkezésbe a folytonosan elpártolásra biztatott fekete sereggel. Október elején Pozsonyba ment⁵ s úgy látszik, igen rövid tárgyalás után felesküdött a legio most már személyes hűségére.⁶ Első gondolata az lehetett, hogy a sereg birtokában visszavenni próbálja Ausz-

¹ Unrest: *Chronicon Austriacum*. (Hahn: *Collectio Monumentorum* 1724.) I. kötet 744. old.

² Huber: i. m. III. 180. old.

³ Hogy a fekete sereg mégis kitartott Ulászló ügye mellett, úgy látszik, főparancsnokának, Haugwitz Jánosnak köszönhető. . . in periculum nostrum et huius Regni maxima pollicitatione vocaretur. Tamen turbatis et afflictis et prope desperatis rebus nostris et Regni nostri, nobis potius et huic Regni voluit adherere, quam aliorum maximis promissionibus inservire, mondja róla később a király. Dl. 19811.

⁴ Bonfini 703.

⁵ Bonfini 704. Tubero 157. Továbbá az említett közjegyzői iratban.

⁶ Item cum dictus dominus rex esset Posonii misit ad nostram maiestatem, dominum Petrum Gereb, per ipsum rogans nos, ut de pecunia aliqua subveniremus eidem ad conservationem communis status pro solutione Bohemis militibus facienda; cum quibus iam composuerat. U. ott. Rex . . . veteranorum exercitum . . . militiæ sacramento devinxerat. Bonfini 705. old.

triát, de a koronázó város Székesfehérvár veszedelme arra bírta, hogy inkább hazatérjen katonái élén, hiszen Buda ostromára is el kellett készülnie.¹

Elkéstek. A Dunán való átkelés időbe került, Székesfehérvárt pedig rövid lövetés után egyetlen rohammal vette be az ellenség. Evvel azonban vége is szakadt Miksa diadalmenetének. Landsknechtjei zsold híján, megtagadták az engedelmességet s eltávoztak. Megmaradt hadinépével pedig, tartva épen a fekete seregtől, nem mert továbbnyomulni. Hazatért, őrséget hagyva az elfoglalt helyeken.

Igy Ulászló legalább a nyugati veszedelmet illetőleg háladékot nyert s teljes erejével fordulhatott a másik trónkövetelő, öcsce, Albert ellen. Kemény télben indult meg Kassa felé más csapatokkal együtt a fekete sereg is. Roppant nehéz volt az előrehaladás, csákánynyal vágták magukat keresztül a jeges hó-tömegeken.² A király nagyon érezhette, mennyire szüksége van nagy elődje katonáira, ha csak rajta áll, egészen felújítja Mátyás hagyományát. Elrendelte, hogy a már befizetett adót egészítsék ki egy arany forintra a zsoldoshad kielégítése végett,³ de a rendelet, úgy látszik, írott malaszt maradt. Az Alberttel történt egyezség után, a fekete seregnek a Vác és Eger közötti vidéket jelölte ki táborozás végett,⁴ de a zsoldfizetés elmaradt. Ezt a tájékot valamivel előbb Albert már alaposan megnyomorította⁵ s nem kapván pénzt, a megkezdett munkát most a zsoldosok folytatták. Albert nem kímélte a népet, tehát ők a dolgon már sokat nem ronthattak, de bizonyos, hogy súlyos fegyelémsértések történtek. Hiányzott Mátyás parancsoló, vezérnek született egyénisége s joggal vehették zokon, hogy a csatlakozásuknak oly

¹ . . . ipse non habebat gentes, quibus Budam defenderent, mondja az előbbi oklevél.

² Tubero 166.

³ Felhívása Nyitramegyéhez 1491 január 16. kelettel a gróf Forgách-család levéltárában (Nemzeti Múzeum) . . . ad exolvendam gentem conduc-tam . . . præsens et præterita taxa simul computata se ad unum aureum extendat.

⁴ Bonfini 711. old.

⁵ U. o. 704. Tubero 150.

sokat köszönő Ulászló még jogos járandóságukat sem fizeti meg. A király természetesen nem volt oka a késelemnek, kapkodott fülhöz-fához, de a pénzt az annyira megnyirbált jövedelméből, alig lehetett előteremtenie. Még májusban is a szükséges összeg előteremtésén fáradozott, mind türelmetlenebb hangon intve híveit, segítsenek rajta.¹ S úgy látszik, közben teljesen lemondott arról, hogy buzgólkodása sikerre vezessen. Felszólította a cseh urakat, fogadjanak számára s küldjenek hozzá 4000—5000 zsoldost.² Talán arra gondolt, hogy a fekete sereget nem képes szolgálatában megtartani.

Ennyire azonban a dolog még sem fejlődött. A sereg megkapta végre a hátralékos 46,000 aranyat³ s egyben fontos szerepet nyert a Miksa kiszorítására irányuló hadjáratban. Miután Kinizsy parancsnoksága alatt megzabolázták a semmiképen nyugton maradni nem akaró Kis-Horváth Jánost és társait,⁴ Székesfehérvár alá vonultak, hogy résztvegyenek az ostromban. Sajnos, előnyomulásukat pusztításokkal szennyezték be, saját sírjukat ásva meg így lassan, mert az ilyen viselkedés jó ürügy volt főuri ellenségeiknek, kik egyrészt a költségeket sajnálták, másrészt attól féltek, hogy a király valamikor tudatára jut saját erejének, ha az intézmény fennmarad, hogy a sereg vesztét készítsék elő. Az ostrom alatt derekasan megallották helyöket s hogy Miksa semmit sem tett a szorongatott város védelmére, Tubero szerint egyenesen annak tulajdonítható, hogy nem tudott velük egyenrangú sereget sikraszállítani.⁵ A város eleste után persze újra nem kaptak zsoldot s lázadással kellett fenyegetőzniök, mert nem volt miből eltartaniok magukat és lovukat.⁶

¹ . . . peciit a nobis, quod certa solutio erat etiam Bohemis facienda certam pecuniam, ad quem nos etiam protunc misimus quatuor milia florenos pro communi statu, mondja róla Beatrix (többször említett közjegyzői oklevélben). — Kir. parancs Szeben városához május 21-dikéről. Dl. 30922.

² Palacky i. m. V. 1. 352. old. (jegyzetben.)

³ Bonfini: 713. old.

⁴ Bonfini: 714. old.

⁵ 172. old.

⁶ Bonfini: 716. old.

Az itthonival egyidőben Ausztriában is megindult a magyar offenzíva. Néhány várat sikeresen ostromoltak Ulászló emberei,¹ benyomultak császári területre² s különösen a dunai közlekedést iparkodtak megakadályozni.³ A fekete sereg ittlevő része buzgón kített magáért, azonnal megjelenik mindenütt, a hol szükség van rá.⁴ Itt úgy látszik, maga Haugwitz, a fővezér, a fekete sereg parancsnoka, az ő kezén levő várak vonják be utoljára osztrák földön a magyar lobogót⁵ s ha közbe nem jön Albert második betörése, valószínűleg elkerülheti Magyarországot a november 7-diki szégyenletes pozsonyi békét.

Az alkudozások már javában folytak s az ausztriai őrségek harczai kedve épen nem akart alábbszállani. De mert úgy látszott, hogy Albert újra felborítja a már-már beálló egyensúlyt, a békét megkötötték s Haugwitz hazajött népe nagyobb részével.⁶ Érdekes színezetet ad azonban a helyzetnek, hogy a legtöbb várban őrség maradt. Ezt az eljárást már nem magyarázza a háború iránti lelkesedés, nem minősíthető másnak, mint kényszereszköznek, melylyel illetményeik kifizetésére akarták bírni a királyt, kit a békeszerződés a várak átadására kötelezett.⁷ Hiába, ez már nem a régi fekete sereg többé, megmetyelvezte az a korcs szellem, mely a felsőbb köröket jellemezte. Mátyás elhunytával annak az időnek is vége szakadt, melyben a katona, ha a szükség úgy követelte, zsold nélkül is ernyedetlenül küzdött egyedül a diadal reményében.⁸ Mindenesetre furcsa, s nyílt engedetlenségre vall, de Eggenburg, ép az az erősség, mely Haugwitz közvetlen parancsnoksága alatt állott,⁹ még 1492 elején sem volt a császáré.¹⁰

¹ Ulászló levele Bártfa városához. Wagner: *Diplomatarium comitatus Sarosiensis* 142. old.

² Lichmowsky i. m. VIII. köt. 1601. regista.

³ U. ott. 1617. regista.

⁴ Bonfini: 712. old.

⁵ Hawbitzius . . . satellites suos, tum Egenburgæ, cum Rhætii, atque in Horn ab obitu Matthiæ retinuit, capitaneis Ungaricis ceteris domum redeuntibus. *Annales Austrio-Claravallenses* (Linck) II. 309.

⁶ Bonfini: 719.

⁷ Firnhaber i. m. 96—98.

⁸ Tubero: 115.

⁹ *Annales Claravallenses* II. 303.

¹⁰ U. ott II. 306.

A nyugati harcztérről egyenesen Albert ellen vonultak. Itt Szapolyai volt a fővezér, akár nemrég Ausztriában, de igen megnőtt Haugwitz tekintélye, mint majdnem egyenrangú felek szerepelnek egymás mellett.¹ Megfelelő erővel rendelkezvén, helyre szeretne volna ütni az 1490-diki kudarcot s villámgyorsan fejezte be a háborút. De a döntő pillanatban újra kitört a zsoldhátralék miatt a katonák elégtelensége. A fővezérnek formális alkudozásokat kellett velük kezdenie, amíg lecsillapíthatta őket.²

Evvel a harc némileg elodázódott, de az eredmény annál fényesebb volt.³ Döntően megveretve igyekezett Albert hazafelé, Eperjesen utólérték, elfogták s csak bátyja elnézéséből nyerte vissza szabadságát. Ekkor állott tetőpontján a fekete sereg becsülete, Haugwitz megkapta Sztropkó várát s az adománylevél már nem is «egregius», hanem «magnificus»-nak czimezi.⁴

Sajnos, de szinte természetesnek mondható, mert Mátyás halála óta megszokhatták, hogy a mint elmúlt a sürgős veszedelem, azonnal elmaradt a zsoldfizetés is. A jóakarát, megtartani a legiót, az 1492. év elején valószínűleg még megvolt, legalább is ezt híresztelték.⁵ de a szükséges összeg előteremtéséről csak akkor kezdtek gondoskodni, mikor a nyugati versenytársak elcsendesedése után most már dél felől kezdtek veszedelmes hírek érkezni. Megmozdult az ősi ellenség: a török. Ulászló ekkor kivételesen erélyesnek mutatkozott, maga intézte a védelem ügyét s az adó befizetését szigoruan megkövetelte. A fekete sereg is, mely ebben az évben még egy garast sem látott s abból élt, mit a nép rovására ki tudott csikarni⁶ az

¹ A Kisszeben részére kiadott bünbocsátó levelet együtt állítja ki Szapolyaival. Wagner: Dipl. Saros. 193—94.

² Bonfini: 720.

³ Bonfini 720. Tubero 178.

⁴ Magnificus Johannes Hawgwicz de Biskupicz gentium nostrarum Bohemicalium Capitaneus. Dl. 19811.

⁵ Tranchedino Ferencz jelentése Milanóba. Óváry: A m. Tud. Akadémia tört. bizottságának oklevélmásolatai I. füzet, 170. old. 698. szám.

⁶ Az erőszakoskodásokban érdekes, hogy magyarok is résztvettek. Ulászló felhívása Nyitra és Barsmegyéhez meghagyja, hogy foglalják le «frumenta atque alia bona per prædictas gentes nostras Bohemicales ac regnicolas nostros ipsis Bohemis adherentes, ablata». Gr. Forgách-család levéltárában (Nemzeti Múzeum) 1492 május 19-diki kelettel.

északnyugati megyékben, megkaphatta követelésének legalább egy részét, mert ott volt a török elleni expedícióban, pedig ígéretekre két esztendő annyi szomorú tanulsága után már bizonyára nem adott.¹ Azonban, mint a következmények mutatják, nem az egész, t. i. csakhamar újra kezdődött a régi nóta, a dúlás és féktelenkedés s bizonyára nem jókedvből, hanem zsold hiján; de ezuttal utoljára. Az alsó részek főkapitánya, Kinizsy Pál, lett a fővezérük, az ő seregébe osztattak be, ezer főnyi különítményük pedig az őrség erősítésére Nándorfehérvárba vonult.² Ilyen *magyar* sereg nem is állott többé a törökkel szemben, a magyar király 80,000 embere 200,000 töröknél többet ér, olvassuk egy raguzai levélben.³

És ott a Száva mellett, azt lehet mondani, a török szemellettára ment végbe a gyászos katasztrófa, mely Magyarországot első állandó hadseregétől megfosztotta. A szomorú esemény leghívebb emléke, egy feljegyzés, mely ismeretlen nevű szemtanu. a fekete sereg egyik vitézének tollából származik, ki jóval később, úgy 1530 táján, röviden összefoglalta ifjúkora fegyver alatt töltött éveinek történetet.

Ez a harcos, kit a következőkben röviden csak Névtelennek fogunk nevezni, bizonyára mint fegyverhordozó, szinte gyermekkorában kezdette meg katonai pályáját. Német származású ember. Mátyás életében a császárt szolgálta s Korneuburg ostromától, tehát 1484-től kezdve végigküzdötte a magyarok elleni háborút. Mátyás halála után Weitmüli Zsigmond, s így közvetve Ulászló szolgálatába lépett. 1490 nyarán már itt volt Magyarországon, leírja Corvin János menekülését, majd Ulászló koronázását. Megemlíti Székesfehérvár elését s a munka terjedelméhez képest elég részletesen tudósít az Albert elleni első hadjáratról, melyben maga is résztvett. Ekkor még mindig Ulászló kíséretéhez tartozott s a szerencsés hadviselés örömeire

¹ A Somogy megyéhez intézett kir. parancs világosan megmondja, hogy zsold nélkül a katonák nem hajlandók a török ellen menni. Dl. 19849.

² Bonfini 723.

³ Magyarország melléktartományainak oklevéltára (Thallóczy—Áldásy) II. 289.

a király valamennyiüket lovaggá ütötte. Röviden érinti Székesfehérvár visszavételét, az Albert elleni második hadjáratról ellenben egy szót sem szól. Bizonyára nem volt ott, tehát csak 1492 elején lépett át a fekete sereghez, a «schwartzte heer» szó is csak ezek után fordul elő nála első ízben. Műveltsége bár jóval felette áll a megszokott zsoldosnívónak, alapjában fogyatékos, a lényeges dolgok kiemelésére nem képes. A sok közölt datum arra vall, hogy lehetett néhány egykorú feljegyzése, de igen gyakran cserbenhagyja a memoriája. Mindazonáltal, szemtanu lévén, műve nélkülözhetetlen kútfő.¹

«Egy évvel azután, hogy béke lett — írja ez a forrás, — az országban állt a fekete sereg, lovas és gyalogos, körülbelül nyolczezer ember, és nem akart kivonulni, mert nagy pénzzel voltak adósaink. Ekkor a magyarok gonosz tervet forraltak s elküldöttek bennünket Szegednek a Száva mellé.² A török ott tartózkodott egy vár előtt, melynek neve Recko. Ott táboroztunk mi a Száva vize mellett s nagy károkat tettünk a magunk népének, mert nem volt semmi pénzünk s nem ehettük meg kezünket, lábunkat. A vizen sem akartunk átkelni, ekkor lett volna pénzünk s elvettük azt baráttól, ellenségtől. A lakosság nem akarta tűrni, hogy tulajdon hadinépe rontsa meg. Uraikhoz fordultak, nagy sereget gyűjtöttek össze s a kard hüvelyéből akartak bennünket kifizetni. Megtámadtak, küzdöttek velünk két nap és két éjjel s megöltek a mieink közül körülbelül hat-ezret, úgy hogy csak kétezren maradtunk, legnagyobb részt sebesültek. Hogyan folyt le a csata, ki akarna erről sokat írni. Mindkét részen nem egy derék tett esett meg. Én a harmadik lóra ültem, nagy éhséget szenvedtünk mi és lovaink és sok lovunkat, emberünket megölték. Ekkor ismét összeverődöttünk, úgy kétezren s nagy veszedelem, gond, éhség és inség közepette kivonultunk az országból.

— — — és ha átkeltünk volna a vizen, a törökök öltek volna meg s fizettek volna ki.»

¹ Kiadta W. J. A. Freiherr v. Tettau «Erlebnisse eines deutschen Landsknechts» címmel. (Erfurt 1869.). Röviden ismerteti Marczali: A m. történet kútfőinek kézikönyve 253. oldal.

² Gen Segethyn an der Sauwe. Erlebnisse 15. oldal.

Roppant szűkszáví ez a tudósítás, mint általában a Névtelen egész műve, de egy kérdést mindenestre eldönt, a mi annál fontosabb, mert épen ez a kérdés az, mire, ha csak a hazai kútfőket ismernők, semilyen vagy helytelen feleletet kapnánk. T. i. a néhány sorból kétségtelenül kiviláglik, hogy a katasztrófa helyét a Száva környékén kell keresnünk.¹

Nézzük most már a hazai emlékeket, melyek sokkal bőbeszédűbbek s adataikat összevetve a fentiekkel, talán sikerül a csata helyét pontosan meghatározni s véget vetni egy hosszú-életű, de bizonynal helytelen értelmezésnek.

Miután megérkeztek az alsó részekbe, hogy azokat a török ellen oltalmazzák, lelkére kötötte Kinizsy tisztjeiknek, hogy felsőmagyarországi garázdálkodásaikat ne próbálják megismételni. Takarmányt kapnak, minden mást, mire szűkségük van, megfizetni tartoznak. Azok kik ezt megfogadván, táborba szállanak népükkel Szeged (b) környékén.² A vásárláshoz azonban pénz kellett volna s ezt elfelejtettek nekik adni. Ilyen körülmények között persze az ígéretet sem lehetett megtartani. Már augusztus elején teljes volt a zsoldhiány előidézte fegyelmetlenség. A nándorfehérvári őrség közé osztott zsoldosok már ekkor elhagyták állomásukat,³ pedig a török készülődéséről veszedelmes hírek kezdtek hazaszállingózni. Egyben a fosztogatás, mely kezdetben csak intés akart lenni, hogy fizessék meg járandóságukat, látván, hogy nem érnek célét, mind nagyobb arányúvá vált. Bonfini rémes részletekről tud s hozzáteszi, hogy Kinizsy írásbeli figyelmeztetését lábbal tiporták dühökben. Lehet, hogy ezek a hivatalos történetíró találmányai, ki igazolni iparkodik a bekövetkezőket, de baj mindenestre volt s a megyék felajánlották Kinizsynek az arany forint subsidiumot, csinálna rendet.⁴ A fővezér erre összeszedte minden erejét s fegyverre szólítván a parasztnépet is, megindult a rebellis zsoldoshad ellen.

¹ Nagyon jellemző, hogy a rablott holmi jórésze a ráczok birtokába jutott. Wagner: *Epistolæ Petri de Warda*. 122. oldal.

² Bonfini 723.

³ A kalocsai érsek jelentése. *Ep. Petri de Warda*. 87. old. V. ö. *Katona XVII.* 487.

⁴ *Ep. Petri de Warda*. 196. old. V. ö. *Katona XVII.* 510--11.

Előreküldött huszárjai csakhamar szembekerültek egy cseh lovascsapattal, de komoly harc nem keletkezett, mert ezek hamar visszavonultak, hogy értesítsék társaikat. Erre a sereg zöme, sejtven, hogy közel a veszedelem «ad villam, quam Piscinam vocant»¹ hevenyészett táborba szállt. Kinizsy megérkezvén, tőlük nem messze telepedett le s apróbb ágyukkal lövetni kezdte a tábor, hogy állásuk elhagyására kényszerítse elleneit. Terve sikerült. Tömör, négyszögű hadirendben kivonult a fekete sereg s vad rohammal vetette magát a szemben álló páncélos lovasságra. A magyar centrum megingott, de ez nem zavarta meg a vezért. Az ősi harcmódot alkalmazva hátrálást parancsolt, hogy a felbomlott rendben előrerontó cseheket elcsalja táboruktól s bekerítse. Számítása helyesnek bizonyult, s mikor megszakadt a táborral való összeköttetés, az üldözés hevében bomladozó sorokat teljes erővel támadta meg a könnyű lovasság és a kaszás parasztnép. Kemény volt a küzdelem,² de a magyaroké lett a diadal és a fekete sereg, annyi győzelem osztályosa, kénytelen volt megadni magát. A tábor külön ellenállást tanusított, de hiába: elfoglalták azt is, a ki tudott, elmenekült, a többi rabságba került.³

Így Bonfini. Tubero szerint a támadás a kalocsai mezőn történt s az első összecsapáskor a csehek győztek. Ez alkonyatkor történt s elbizakodva, éjszakára nem tettek semmi óvóintézkedést. Ez ásta meg sirjukat: az éj leple alatt másodszer támadott Kinizsy s ekkor megfordult a koczka. A fáradt s a terepet nem ismerő zsoldosok között rettentő pusztítást művelt a nép dühe. Meghátráltak, sok fogságba került s reggelre megadta magát táboruk is.⁴

Látnivaló, hogy a két forrás között lényeges különbség

¹ Bonfini 724.

² A kalocsai érsek elpanaszolja egy, a királyhoz intézett keletnélküli jelentésében, mily szomorú állapotban érkeztek haza Kinizsytól katonái. A kiadó Wagner valószínűleg tévesen teszi ezt az oklevelet 1493-ra. Ep. Petri de Warda. 56. oldal.

³ Bonfini 725. A Névtelen ezekről, mint láttuk, nem tud. Azt hitte, hogy aki nem tudott egérvutal nyerni, ott a csatatéren mind elesett.

⁴ Tubero: 185-86.

nincs, épen csak hogy Bonfini kiszámítottanak, Tubero valóságosnak mondja a magyarok meghátrálását. Utóbbinak Kalocsát illető értesülése talán avval magyarázható, hogy a menekülők egy része észak felé vehette útját s így megfordulhatott az említett város környékén. Bács várában úgy tudták, hogy ismét összeszedték magukat és pusztítanak.¹ Ezt a csapatot lehet, hogy maga a nép szórta széllyel Kalocsa mellett. De Tubero helynevei mindenesetre kevésbé hiteltérdemlők. Szerinte Vác városa volt az, mely a rablások miatt megtorlásra sarkalta Kinizsyt az alsó részek főkapitányát. Lehet, hogy levonulások közben a zsoldosok Váczott is okozhattak némi bajt, de valószínűbb, hogy az író tévedésből az egy év előtti eseményeket (mikor a fekete sereg Vác és Eger között állt) teszi át 1492-re.

Ellenben Bonfini adatai a Névtelenéivel nehézség nélkül összeegyeztethetők. Általános nézet, hogy Bonfini «villa Piscináná»-ja Kis-Kun-Halast jelenti s a csata itt ment volna végbe.² A Névtelen munkájának elolvasása azonban kétségtelenül arra kell, hogy vezessen, hogy az ütközet helyét a Száva környékén keressük. És kutatásunk nem is lesz hiabavaló. A mai Grk. Morowich stb. közötti vízenyős területen, a régi Valkóvármegyében, állott a XV. században egy Halászfalva (Halápfalva) nevű falu,³ közel Raics várához, melyben azt hisszük, nem tévedünk, ha a Névtelen említette Recko várra ismerünk. Halászfalváról nagy valószínűséggel feltehető, hogy «villa Piscináná»-nak nevezte a humanista író, ellenben Kis-Kun-Halásra még akkor is alig gondolhatnánk, ha a Névtelen leírását nem ismernők, mert már 1451-diki oklevélben «*Oppidum Halas*» a neve⁴ s nehéz elképzelni, hogyan lett belőle 1492-re «*villa Piscina*».

Tagadhatatlan azonban, hogy Halas elejtése új nehézség kimagyarázását teszi szükségessé és ez Szeged szereplése Bonfini s a Névtelennél. Súlyosbitja ezt a nehézséget, hogy ez a

¹ A kalocsai érsek levele Mecsey Lászlóhoz. Ep. Petri de Warda. 122—23.

² Lásd különösen Gyárfás értekezését. A fekete sereg. Századok 1877. évf. 626—29. old.

³ Csánki: Magyarország történelmi földrajza. II. 314.

⁴ Tóth János: Kis-Kun-Halás története. 4. oldal.

város abban az időben valóban szoros összeköttetésben állott Kinizsyvel.¹ Nem is lehetetlen, hogy táboroztak környékén, honnan ismerné különben a Névtelen, de semmiesetre sem közvetlenül a pusztulás előtt, hanem csak akkor, mikor a felsőrészekből elindulva, átvonultak az Alföldön. Ezt a Segethynt ő a Száva mellé teszi, mi világos tévedés, de esetleg úgy lehetne felfogni, hogy a folyónevet tudta rosszul s a Száva helyébe Tiszát kellett volna írnia. Azonban utóbbi feltevés a legendyebb bírálatot sem állja ki. Mert idegen embernek, különösen, ha élményeit évtizedek elteltével írja meg, könnyű akár rossz helyre tenni valamely várost, akár felcserélni egy másikkal. Ellenben elfelejteni, hogy olyan folyó mellett állottak, melynek túlsó partján már a török táborozott, ki elpusztította volna őket, ha átkelnek, sokkal bajosabb, sőt lehetetlen. Miből egyenesen következik, hogy a víz, melyet ő Szávának nevez, valóban a Száva s Segethyt, a mennyiben a tiszaparti várost jelöli, csak mint egy valamivel korábbi táborozás helye magyarázható. A Bonfininél olvasható Szegedinum (1771. kiadás) pedig oly furcsa körülmények között fordul elő, hogy bár pontosan bizonyítani nem tudom, fel merem tenni, hogy nem is Szegedre vonatkozik. Ha, mint láttuk a fekete sereget lerendelik a déli határt őrizni, hogyan jelölnek ki számára táborhelyet Szeged környékén. Ez mégis igen nagy távolság. S tekintetbe véve, hogy ha visszamenőleg végignézzük az egyes Bonfini-kiadásokat azt látjuk, hogy az 1744-diki már Segedinumot ír (553. l.) az 1581-diki Segidinumot (704. l.)² Sambucusnál pedig (1568-ban 722. l.) Sigidinum áll, nem volna csodálnivaló, ha valamikor kiderülne, hogy a szerző tulajdonképen Singidunumot mondott, azaz Nándorfehérvárt, hiszen tudjuk, hogy a sereg ezer embere egyenesen ebbe a várba került. Az első (Brenner Márton-féle) kiadásból ez a rész hiányzik.³ — Természetesen ez a beállítás

¹ II. Ulászló jövedelmeinek jegyzékében a város neve mellett: «Tenet Paulus Kynisy» olvasható. Közölte Fejérfataky László. Tört. Tár 1880. évf. 168. l.

² A későbbi kiadókát Istvánffy befolyásolhatta ki félreérthetetlenül Szegedet mond a Tisza mellett. 1724-diki kiadás. 16. lap.

³ Az eredeti kézirat már 1543-ban sem volt meg, mikor ez megjelent.

nem zárja ki, hogy Bonfini is tudott egy útközben történt szejedi táborozásról, mely már zavargásokkal járt s ezt hozza kapcsolatba a katasztrófával.

A foglyokat Budára vitték s ügyükben hosszas tárgyalások folytak, a megmenekültek ellenben még az 1492. évben feltűnnek Észak-Ausztriában ¹ (hihetőleg azért itt, mert remélték, hogy ott maradt bajtársaik még urai néhány erősségnek.). A Budára hurczoltak kisebb része a király, a nádor s Báthory bandériumába lépett,² a többség azonban erre nem volt kapható. A király vezetése alatt formális haditörvényszék ítélkezett felettük. «A magyar urak oly sok kártétellel vádolnak bennünket — írják (Rottenmeister und aus den Rotten alle ehrbaren Leute des schwarzen Heeres) október 28-dikán Friedrich von Neuhaushoz ³ — a mennyit nem érdemlünk meg Isten előtt, mert mi, a mint derék emberekhez illik, híven és becsülettel szolgáltuk urunkat. Most vádolnak bennünket, mikor nincs többé szükség reánk és a hatalmukban vagyunk, míg szükség volt reánk, nem találtak bennünk semmi hibát.»⁴ S könyörögve fordultak, úgy látszik, más cseh urakhoz is, járjanak közbe a királynál, ők kik valamikor annyi diadalmas harcban mérköztek meg éppen Ulászló cseh alattvalóival. Mindhiába; pusztulniok kellett, a nemzet «régi szabadságaival» az ő létezésük nem volt összeegyeztethető. Meg kellett igérniök, szabadulásuk fejében,⁵ hogy soha a király

Valamennyi kiadó jó-rossz másolatokra szorult. Flegler: A m. történetírás történelme. 27. l.

¹ Gerardus de Roo, ottani, teljes megsemmisítésüket erre az évre teszi, mi tévedés, de annyit mindenesetre jelent, hogy 1492-ben már dolgot adtak az ottaniaknak. Annales (1592) 388. l. Hogy nem egy tömegben érkeztek meg, arról Naclerus krónikája tudósít (Colonix 1614.) 1110. l.

² Bonfini 725. — A főbb tisztek közül ezek közé tartozott Tettauer Vilmos, ki még 1494-ben is pörösködik trencsénmegyei birtokáért. (Oklevelek a Nemzeti Múzeum törzslévéltárában 1493 október 5. és 1494 április 7-diki kelettel.)

³ Csehország főkamara. Palacky V. 1. 348. l.

⁴ U. o. IV. 1. 526—27. és V. 1. 365. Érthetetlen, de a két idézet nem egyezik meg szóról-szóra, pedig kétségtelenül mindkettő ugyanarra az oklevélre vonatkozik.

⁵ Az «Országos Levéltár» egykorú fogalmazványt őriz, mely aláírás végett a fekete sereg lovasságának parancsnoka és tisztjei számára készült.

a főemberek s alattvalóik ellen fegyvert nem fognak, ellenségeikhez nem csatlakoznak, az országból békével kivonulnak s ha a cseh korona tartományainak területére mennének, ott is meg-

Az érdekes emlék szövege, mely a föltételeket részletesen megőrizte, a következő:

Ego T. [valószínűleg Trnka, kit Bonfini Bæmorum equitum præfectus-nak mond (661. l.) s ki 1491-ben még javában szerepelt. (U. o. 714. l.)] magister rottarum equitum necnon N. es N. de rotha eiusdem: Recog-noscimus et notum facimus vniversis quibus præsentis ostenduntur, quod sicuti prioribus temporibus fuimus in seruitio cum nonnullis aliis bonis hominibus apud serenissimum principem et dominum, dominum Wladislaum Hungarie et Bohemie etc. regem ac dominos prelatos et barones regni Hungarie de exercitu qui vocatur niger in quo nos fuimus, et interea ab ipso exercitu nigro inhabitatoribus eiusdem regni Hungarie indicibilia dampna et spolia aliaque malorum genera facta sunt. Quod diutius domini prelati et barones ferre nequeuntes, ob eam igitur rem magnificus dominus Paulus Kynisy capitaneus noster etc. adiutorio nonnullorum dominorum prelatorum et baronum eiusdem regni Hungarie, nos prostravit et proffigavit ac in captivitate deduxit. Tunc nos volentes a tali captivitate liberi et soluti fieri taliter nos obligavimus et obligamus.

In primis promisimus et promittimus sub fide Christiana honoreque et humanitate nostris, quod contra præfatum, serenissimum dominum nostrum Wladislaum, regem Hungarie et Bohemie vel successores suos reges, neque contra dominos

Èn T. a lovasok rotamestere, valamint N. és N. ugyanannak rótájából: elismerjük és tudtul adjuk mindenkinek, kinek ez írás megmutattatik, hogy a mint az előbbi időkben több más derék emberrel együtt, a seregnél, mely feketének neveztetik s a melyhez mi tartoztunk, az igen fenséges fejedelem és és ur, Ulászló úr Magyar és Csehország stb. királya meg Magyarország főpap és báró urainak szolgálatában állottunk, ez alatt maga a fekete sereg s bizonyos bajtársaink között a magunk és kisérétünk részéről is, az ország területén, ugyanazon Magyarország lakosaival szemben kimondhatatlan károk fosztogatások és másnemű gonoszságok történtek. A mit a főpap és báró urak tovább nem tűrhethvén, ezért tehát nagyságos Kimizsy Pál úr, kapitányunk stb. ugyanazon Magyarország némely főpap és báró urának segítségével levért bennünket, megtört és fogságába húrczolt. Ekkor mi a fogságból szabadulni és menekedni óhajtván ilyenformán köteleztük és kötelezzük magunkat.

Első sorban megfogadtuk és ezekben megfogadjuk, keresztény hitünk-re becsületünk és emberségünkre, hogy sem említett igen fenséges urunk, Ulászló Magyar és Csehország királya, vagy királyi utódai, sem a mostani és jövődöbeli főpapok és bárók sem Magyarország és tartományai más alattvalói és lakosai

becsülik magukat. Ezenfelül lemondottak minden zsoldigényükről, becsületvesztettnek nyilatkoztatva, ki e pontokat megszegné. Mit nem ígértek volna meg szegények a szabadságukért s hogy a

praelatos et barones præsentes et futuros, neque contra alios subditos et inhabitatores dicti regni Hungarie et provinciarum ad idem pertinentium, prævia vel quacunque ex causa, qua excogitari posset successio temporum guerram mouebimus nec ullo unquam tempore hostes vel inimici erimus, nec male de eis loquemur et neque explorationes aliquas faciemus, neque etiam nos aliqua via vindicare vel alicui, qui Regie⁴¹ et corone regni Hungarie aut alicui vel aliquibus subditis eiusdem corone hostis fieri vellet, aliqua via adheribimus, nec tali arma et cetera necessaria aut favorem, consilium vel auxilium, directe vel indirecte palam vel occulte, aliquo quaesito colore administrabimus.

Item promissimus et præsentibus promittimus, sicuti suprascriptum est, sub fide et honore ac humanitate nostris, quod cum liberi fuerimus de terra regni Hungarie pacifice et sine dampnorum et nocu-mentorum illatione exhibimus et in regno Hungarie vel partibus sibi subiectis nullibi permanebimus vel iacebimus. Et si contingeret nos venire ad terras Regie⁴¹ sicuti ad regnum Bohemie vel ad Moravian aut alias terras et dominia, pertinentia ad coronam Bohemie, etc. ibi pacifice permanebimus; sicuti regno Hungarie et provinciis ad idem pertinentibus sic etiam regno Bohemie, marchionatus Moravie et Lusatie et ducatus Slesie subditisque et inhabitatoribus eorundem nullas unquam inimitias

ellen, sem eleve kigondolt, sem bármilyen a jövendőben kigondolható okból háborút nem kezdünk rosszakaróik és ellenségeik nem leszünk, gonoszat róluk nem beszélünk s ellenük nem kémkedünk, semmiképen bosszút nem állunk és senkihez sem csatlakozunk, ki a királyi felségnek és Magyarország koronájának vagy bárkinek és bárkiknek ugyanazon korona alattvalói közül, ellensége akarna lenni, sem pedig illet fegyverrel és más szükségeseikkel vagy kedvezés tanács és segítséggel, akár közvetlenül, akár közvetve, nyíltan vagy titkon, semmi szín alatt nem támogatunk.

Továbbá megfogadtuk és ezekben megfogadjuk, a mint fentebb iratott, hitünk becsületünk és embérségünkre, hogy midőn szabadok leszünk Magyarország területéről békében minden kártevés és ártalom elkövetése nélkül kivonulunk és Magyarországon vagy alávetett részeiben sehöl sem tartózkodunk vagy táborozunk. És ha úgy esnék, hogy a királyi felségnek Csehországhoz, Moraviához vagy a eseh koronához tartozó más földjei és birtokai területére mennénk, ott békében maradunk; a mint Magyarország és tartományai, úgy Csehország, Moravia örgrófság, Lusatia és Szilézia hercegség alattvalói és lakosai iránt életünkben soha rosszindulatot vagy ellenségeskedést nem tanusítunk.

Továbbá, ha szolgálatunkat illetőleg birtokunkban volnának némely levelek, melyek értelmében nekünk

fogságban könnyen bekövetkezhető gonosz véget elkerüljék. Ezután már csak a formális megszüntetés volt hátra s sokáig

sew hostilitates vita nostra comite faciemus.

Item quod si aliquas litteras super servitiis haberemus, quibus median- tibus essent nobis vel alicui nost- rum obligati a condam rege Mathia aut dominis praelatis et baronibus regni Hungarie aut m^{te} moderni regis, quod omnes tales litteras red- dere debemus et hoc facere promit- timus sub fide et honore nostris, si autem reddere non possemus, tales littere nullum vigorem habeant, omnesque illas cassamus et in nichilum convertimus. Et nichilominus super omnibus continentis earun- dem litterarum, præfatam Regia^{tem} dominosque praelatos et barones ceterosque regnicolas quittos et ab- solutos reddimus et declaramus.

Item si aliquando contingeret quod quicumque in tali obligatione exis- tens sicuti nosmetipsos obligamus aliquod contra hoc fecerit sew aliqua discederet, quod illi non astabo favorem, consilium vel auxilium præstabo, sed talem tanquam homi- mem infamem et pravum evitabo.

Item obligavimus et obligamus promissimusque et promittimus sub fide honore et humanitate nostris quod si contra hanc inscriptionem et obligationem nostram, quod deus avertat, faceremus, vel aliqui contra facerent, et hoc in nos probarent, eo facto fidem honorem et humanitatem amisisse intelligamur et iudicemur vel intellegantur et iudicentur. Et insuper quotiescunque, per dominos praelatos et barones ad hoc deputatos, equisiti fuerimus, absque omni alle-

vagy bármelyikünknek követelésünk volna néhai Mátyás király, Magyar- ország főpap és báró urai vagy a jelenlegi királyi felségtől, az ilyen leveleket visszaadni tartozunk és ezt tenni ígérjük hitünk és becsületünkre, ha pedig visszaadni nem tudnánk az ilyen levelek semmi erővel ne birjanak, valamennyit érvénytelen- nítjük és semmisenek tekintjük. És az ezekben foglaltakat illetőleg a királyi felséget, a főpap és báró- urakat és a többi országlakókat an- nál inkább minden kötelezettség alól felmentjük és nyilatkoztatjuk.

Továbbá, ha valamikor megtör- ténnék, hogy bárki ilyen kötelezett- ségben, a milyenre mi magunkat köteleztük, részes, valamit ez elleu cselekednék, vagy ettől valahogyan eltérne, annak nem kedvezek taná- csot vagy segítséget nem adok, ha- nem elkerülöm mint becstelen és gonosz embert.

Továbbá köteleztük magunkat és kötelezzük, megfogadtuk és megfo- gadjuk hitünk, becsületünk és em- berségünkre, hogy ha ezen megállá- podás és kötelezettségünk ellen cse- lekednék, mit Isten ne adjon, vagy egyesek ellene cselekednének és ezt ránk bizonyítanák, ez által hitünket, becsületünket és emberségünket elvesztetteknek tekintessünk és ítél- tessünk, vagy (azok) tekintessenek és ítéltessenek. És ezenfelül vala- hányszor az erre kijelölt főpap és báró urak részéről megkerestetnénk, minden eljárás és huzavona nélkül statuáljuk magunkat és jelentkezünk az e czélra megállapított helyen. És

az sem váratott magára. 1493 január 6-dikán a király feloszlatta a fekete sereget.¹

Az életben maradottak további sorsa rövid, de annál szomorúbb. Elvonulva Budáról, Haugwitz szintén a morva határra tartott csapatával s itt egyesült Kinizsy kezébe nem került, bajtársaival. Lehetek úgy két-hármezen, még mindig tekinthetők haderő, egytől-egyig tapasztalt, próbált vitéz. Az Ausztriából történt kivonulásuk idején elhagyott várak már elestek, legalább is nincsen említés, hogy ezekben telepedtek volna meg. De azért mégsem oszlottak széjjel, szereztek helyökbé másokat s azokat erősítették meg. Annyian voltak, hogy helyesebbnek tartották az együttmaradást. Azon a földön valamikor dicsőséggel forgatták fegyverüket, támadástól, erejük tudatában, nem féltek s várták az alkalmat, mely ismét állandó szolgálathoz segíti őket. Régi katonák voltak, nem igen értettek a harczon

gatione et quæsito subterfugio ad captivitatem ad ea loca que narrauerint nosmetipsos statuemus et præsentabimus. Et in hoc casu nulla via nulloque excogitato colore vel modo libertatem assequi et recipere valeamus, nisi idem deputati domini prælati et barones vel eorum aliqui de reliquorum consensu proprio ore et libera ac spontanea eorum voluntate per propriarum manuum mancipatione eiusmodi libertatem concesserint nosque liberos et absolutos aperta vivaque et intellegibili voce pronunciauerint.

In quorum omnium fidem et testimonium præsentis litteras sigillis nostris propriis sigillatas præfate Regiæ necnon regnis suis Hungarie et Bohemie, ceterisque provinciis terris et dominiis ad eadem regna pertinentibus, cunctisque eorundem incolis dedimus et assignauimus. — Dl. 26,236.

¹ Palacky i. m. V. 1. 365.

ebben az esetben semmiképen és semmi kigondolható szin alatt és módon ne juthassunk szabadságunkhoz és ne nyerhessük azt vissza, ha csak ugyanazon kijelölt főpap és báró urak, vagy a többiek beleegyezésével közülök egyesek, saját szavukkal, szabad és nem befolyásolt akaratból, kezük reánk tételével az ilyen szabadságot meg nem adnák s nyílt, élő és érthető beszéddel bennünket szabad és felmentetteknek nem nyilatkoztatnának.

Mindezek hitelül és bizonyosságul saját pecsétünkkel megpecsételve jelen levelünket adtuk és átadtuk az említett királyi felségnek, valamint birodalmainak, Magyar- és Csehországoknak, a többi ezen országokhoz tartozó tartományai, földjei és birtokainak és ezek valamennyi lakosának.

kívül máshoz, érthető, hogy nem néztek más mesterség után. És ez lett a vesztük, mert az alkalom késett s közben élniök kellett. A szükség ott is arra vitte őket, hogy erőszakkal szerezzék meg élelmüket. A fosztogatott lakosság panaszára a császár fegyverre szólította Ausztriát s elrendelte a legio maradékaiknak megtámadását.¹ Május 7-dikén (vagy talán 14-dikén) fogták ostrom alá a Taya melletti főerösségüket. Egész nap tartott a harc, de estére győztek a támadók² s fogolylyá lett mintegy ezerszáz ember. Egy ötszáz főnyi csapat előző éjjel zsákmányszerzésre indult³ s ez megmenekült, a többi nyomorult véget ért. Szétosztották őket az osztrák urak és városok között s valamennyit kivégezték. A bécsiek háromszázat akasztottak fel közülük, de ezek legalább kevesebbet szenvedtek, mert a kik Eyczinger György kezére kerültek (ki még nemrég halálos ellensége volt a császárnak⁴ s most a renegát dühével fordult azok ellen, a kikkel a multban egy követ fujt), forró mézsgödörökbe vettetve, haltak iszonyú halált.⁵ Többi kisebb táboruk már inkább rablóbarlangszámba ment, némelyik még III. Frigyes halála után is állt, de gonosz sorsra jutott egytől-egyig.⁶

Így ért véget a fekete sereg, mely mint a Névtelen írja,

¹ Annales Claravallenses II. 310—11. A Névtelen szerint az ostromló csapatban magyarok is voltak (Erlebnisse 16. oldal). Az ausztriai kútfők erről hallgatnak, de nincs benne lehetetlenség. A pozsonyi béke 45. pontja kötelezte a szerződő feleket, hogy békebontó zsoldosaik ellen egymást kölcsönösen segítsék. Firnhaber i. m. 112—113. oldal.

² A szemtanu Rechwein István jelentése szerint május 7-dikén. Annales Claravallenses II. 311. Ellenben Miksa, Zsigmond főherceghez intézett levelében, május 14-dikét mond. Hormayr: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte 1841. évf. 150. oldal.

³ Rechwein István jelentése a zvetli apáthoz. Ezek között volt a Névtelen is. Erlebnisse 16. oldal.

⁴ Annales Claravallenses II. 305. Csak 1491 végén lépett Miksa szolgálatába. Lichnowsky VIII. 1683. regesta.

⁵ Gerardus de Roo 388. Naucerus 1110. Annales Claravallenses II. 309. V. ö. Dr. W. Rose: Die deutschen und italienischen schwarzen (grossen) Garden im XV. und XVI. Jahrhundert. Zeitschrift für Historische Waffenkunde. VI. kötet. 3 füzet 76—77. oldal.

⁶ Annales Claravallenses II. 311. A melki évkönyvek még 1494-re vonatkozólag is beszélnek fosztogató zsoldosokról, de ez a híradás oly zavaros, hogy nem állapítható meg belőle, vajjon a fekete sereg legutolsó

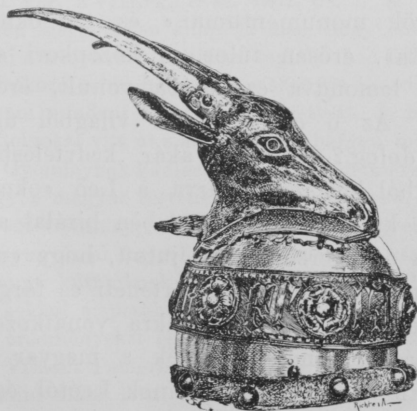
hosszú időn keresztül követte királyait, nem egy jó várat, várost s országot foglalt el s ha megkapta zsoldját, a pokolba is elment. Őszinte melegség járja át az egyszerű katona sorait, mikor bajtársai kiszenvedésének előadásához ér, kik között ifjúsága legmozgalmasabb éveit töltötte s kiknek «keserves zsoldjukért» saját uraik keze által kellett elvéreniök. «Isten irgalmazzon nekik s legyen irgalmas valamennyiükhöz.¹»

S valóban megérdemlik a részvétet. Derék vitézek voltak, hű katonái a nagy Mátyásnak, kiknek számára az Ulászló rohamosan korhadó Magyarorszáგában nem maradt hely. A nemzet, melynek multját annyi derék harcban vérük hullásával segítettek ékesíteni, rútul fizetett nekik, ma, tisztán látván, melegen ápolja emléküket s az utódok áldása lebeg annyi helytt elszórt poraik felett. Az akkori magyar talán fellelegzett, pusztulásuk hírét hallván, a mai máskép gondolkozik. Tisztán látja, mily nagyot esorbult akkor a magyar kard éle, tudja mily önző, sőt bűnös kezek szorongatták markolatát s megérti, hogy nemsokára oly könnyen összeroppant a mohácsi csatamezőn.

Dr. TÓTH ZOLTÁN.

maradványai ezek vagy Miksa szolgálatból elboesátott katonái. Mon. Germ. Hist. XI. (Scriptores IX.) 526.

¹ Erlebnisse 16—17.

Skanderbég sisakja.